

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-07**

**O'SMIR SHAXSIDA IJTIMOY FAOLLIK VA LIDERLIKNING
O'ZARO BOG'LIQLIGI**

Mamutova Dildora Izimbayevna

Osiyo xalqaro universiteti psixologiya mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya.

Mazkur tezisda o'smirlik davrida ijtimoiy faollik va liderlik sifatlarining shakllanishi hamda ularning o'zaro bog'liqligi psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. O'smirlarning jamoat ishlarida, ta'lim jarayonida va tengdoshlari bilan muloqotdagi faolligi liderlik kompetensiyalarining rivojlanishiga xizmat qilishi ilmiy manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar:

O'smirlik, ijtimoiy faollik, liderlik, shaxs rivojlanishi, kommunikativ kompetensiya, motivatsiya, tengdoshlar guruhi.

Abstract.

This thesis analyzes the formation of social activity and leadership qualities in adolescence and their interrelationships from a psychological perspective. The fact that adolescents' activity in public affairs, in the educational process, and in communication with peers contributes to the development of leadership competencies is highlighted based on scientific sources.

Keywords:

Adolescence, social activity, leadership, personal development, communicative competence, motivation, peer group.

Kirish

Bugungi globalashuv va axborotlashuv jarayonlari sharoitida yosh avlodni har tomonlama barkamol, tashabbuskor hamda jamiyat hayotida faol ishtirok etuvchi shaxs sifatida tarbiyalash muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojlanishining eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, bu davrda ijtimoiy munosabatlar tizimi kengayadi, mustaqil fikrlash, o'zini anglash va o'z imkoniyatlarini namoyon etishga bo'lgan ehtiyoj kuchayadi. Shu sababli o'smirlarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish hamda ularda liderlik sifatlarini shakllantirish dolzarb pedagogik va psixologik masalalardan biri sanaladi.

Ijtimoiy faollik o'smirning jamiyat hayotidagi turli jarayonlarda faol ishtirok etishi, tashabbus ko'rsatishi va ijtimoiy mas'uliyatni his etishi bilan tavsiflansa, liderlik esa guruh a'zolariga ta'sir ko'rsatish, ularni umumiy maqsad sari yo'naltirish va jamoa

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQUARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-07**

faoliyatini samarali tashkil etish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu ikki omil bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lib, ijtimoiy faol o'smirlarda liderlik qobiliyatlari tezroq namoyon bo'lishi, liderlik sifatlariga ega bo'lgan o'smirlarning esa ijtimoiy jarayonlarda faolroq ishtirok etishi kuzatiladi.

Mazkur maqolada o'smir shaxsida ijtimoiy faollik va liderlikning mazmun-mohiyati, ularning o'zaro bog'liqligi hamda ushbu sifatlarni rivojlantirishning psixologik-pedagogik omillari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Bugungi globallashuv sharoitida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish va ularda liderlik sifatlarini shakllantirish ta'lim-tarbiya tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'smirlik davri shaxs rivojlanishining murakkab va mas'uliyatli bosqichi bo'lib, bu davrda ijtimoiy munosabatlar doirasi kengayadi, mustaqil fikrlash va o'zini namoyon qilish ehtiyoji kuchayadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy faol o'smirlar tengdoshlari orasida yuqori mavqega ega bo'lib, tashabbuskorlik, mas'uliyat va kommunikativ qobiliyatlarni namoyon etadilar. Mazkur sifatlarning liderlikning asosiy komponentlari sifatida qaraladi. Jumladan, E. Eriksonning psixososial rivojlanish nazariyasiga ko'ra, o'smirlik davrida shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi shakllanadi va bu jarayon faol ijtimoiy ishtirok orqali kichadi.¹

Liderlik nafaqat boshqaruv qobiliyati, balki boshqalarga ta'sir ko'rsatish, jamoani umumiy maqsad sari yo'naltirish va samarali muloqot o'rnatish ko'nikmalarini ham o'z ichiga oladi. L. S. Vygotskiy ta'kidlaganidek, shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhit va hamkorlikdagi faoliyat muhim omil hisoblanadi². Shu sababli o'smirlarning turli ijtimoiy loyihalar, volontyorlik faoliyati, maktab tadbirlari va jamoat ishlarida ishtirok etishi liderlik salohiyatining rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy faollik darajasi yuqori bo'lgan o'smirlar muammoli vaziyatlarda tezroq qaror qabul qiladi, jamoada o'z fikrini erkin ifodalay oladi hamda tengdoshlarini ortidan ergashtirish qobiliyatiga ega bo'ladi.³ Demak, ijtimoiy faollik liderlikning shakllanishi uchun muhim psixologik va pedagogik asos vazifasini bajaradi.

O'smirlik davrida ijtimoiy faollik va liderlik sifatlarining shakllanishi nafaqat shaxsning individual xususiyatlariga, balki uni o'rab turgan ijtimoiy muhitga ham bevosita bog'liqdir. Zamonaviy psixologik tadqiqotlarda oila, ta'lim muassasasi,

¹ Erikson E. *Identity: Youth and Crisis*. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. – B. 128–135.

² Vygotsky L.S. *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978. – P. 84–91.

³ Myers D. *Social Psychology*. – New York: McGraw-Hill Education, 2013. – P. 267–272.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-07**

tengdoshlar guruhi va axborot-kommunikatsiya muhiti o'smirning ijtimoiy pozitsiyasini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi. Avvalo, oilaviy tarbiya uslubi o'smirning faolligi va yetakchilik qobiliyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Psixolog D. Baumrind tomonidan ishlab chiqilgan demokratik tarbiya modeli bolalarda mustaqillik, tashabbuskorlik va mas'uliyat hissini rivojlantirishga xizmat qilishi aniqlangan.⁴ Ota-onalar tomonidan qo'llab-quvvatlangan, fikri tinglanadigan va qaror qabul qilish jarayoniga jalb etiladigan o'smirlar ko'pincha ijtimoiy hayotda ham faolroq bo'ladilar. Aksincha, haddan tashqari nazorat yoki befarqlik hukm suradigan oilalarda voyaga yetayotgan bolalarda passivlik va tashabbus yetishmasligi kuzatiladi. Ta'lim muassasasi ham o'smirlarning liderlik salohiyatini rivojlantirishda muhim ijtimoiy institut hisoblanadi. Maktabdagi o'quv va tarbiyaviy faoliyat, sinfdan tashqari tadbirlar, debatlar, loyihaviy ta'lim va o'quvchilar o'zini o'zi boshqarish tizimi yoshlarning tashkiliy qobiliyatlarini rivojlantiradi. J. Dyui ta'kidlaganidek, ta'lim jarayoni shaxsni jamiyat hayotiga tayyorlovchi amaliy tajriba maydoni vazifasini bajaradi⁵. Shu sababli maktablarda faqat bilim berish emas, balki ijtimoiy mas'uliyat va fuqarolik faolligini shakllantirish ham muhim vazifa hisoblanadi.

O'smirlik davrining o'ziga xos jihatlaridan biri tengdoshlar guruhi ta'sirining kuchayishidir. Bu davrda yoshlar ko'pincha o'z xatti-harakatlarini tengdoshlari bahosiga qarab boshqaradilar. Ijtimoiy o'rganish nazariyasi muallifi A. Bandura inson xulq-atvorining katta qismi kuzatish va taqlid qilish orqali shakllanishini ta'kidlaydi.⁶ Guruh ichida faol, mas'uliyatli va tashabbuskor o'smirlar boshqalarga namuna bo'lib, norasmiy lider sifatida tan olinadi. Natijada ijtimoiy faollik liderlik mavqeining shakllanishiga xizmat qiladi. So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning keng tarqalishi o'smirlarning ijtimoiy faolligiga yangi mazmun olib kirdi. Endilikda yoshlar faqat real hayotdagi emas, balki virtual makondagi ijtimoiy jarayonlarda ham faol qatnashmoqda. Turli onlayn loyihalar, volontyorlik platformalari, ta'limiy hamjamiyatlar va yoshlar forumlari o'smirlarga o'z fikrlarini erkin ifodalash hamda tashabbuslarini amalga oshirish imkoniyatini yaratmoqda. Shu bilan birga, virtual faollikning real ijtimoiy tajriba bilan uyg'unlashuvi haqiqiy liderlik kompetensiyalarining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, liderlikning rivojlanishida gender omillari ham muayyan rol o'ynaydi. Biroq zamonaviy psixologiyada liderlik faqat ma'lum jins

⁴ Baumrind D. Child Care Practices Antecedent Three Patterns of Preschool Behavior // Genetic Psychology Monographs. – 1967. – Vol. 75. – P. 43–88.

⁵ Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916. – P. 87–103.

⁶ Bandura A. Social Learning Theory. – Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1977. – P. 22–39.

**FAN, TA'LIM, TEXNOLOGIYA VA ISHLAB CHIQARISH
INTEGRATSIYASI ASOSIDA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
VOLUME-3, ISSUE-07**

vakillariga xos sifat sifatida emas, balki har qanday shaxsda rivojlantirilishi mumkin bo'lgan kompetensiyalar majmui sifatida qaralmoqda. Eagly va Karau tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda qizlar va o'g'il bolalarda liderlik uslublarida ayrim farqlar mavjudligi, ammo samaradorlik darajasida sezilarli tafovut kuzatilmasligi aniqlangan.⁷ Demak, o'smirlarga teng imkoniyatlar yaratish ularning liderlik salohiyatini to'liq namoyon etishiga yordam beradi.

Bundan tashqari, o'smirlarning ijtimoiy faolligi fuqarolik pozitsiyasining shakllanishiga ham xizmat qiladi. Jamiyatdagi dolzarb muammolarga befarq bo'lmalik, ekologik, madaniy va ma'rifiy tadbirlarda qatnashish yoshlarning ijtimoiy mas'uliyatini oshiradi. Bunday tajriba keyinchalik jamoa manfaatlarini ko'zlaydigan, mas'uliyatli va faol liderlarning shakllanishiga zamin yaratadi.

Shunday qilib, o'smirlarda ijtimoiy faollik va liderlikning rivojlanishi ko'p omilli jarayon bo'lib, unda oila, maktab, tengdoshlar muhiti va zamonaviy axborot makoni muhim rol o'ynaydi. Mazkur omillarning uyg'un ta'siri natijasida jamiyatda faol ishtirok etuvchi, tashabbuskor va mas'uliyatli yoshlar shakllanadi.

Xulosa qilib aytganda, o'smir shaxsida ijtimoiy faollik va liderlik o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, birining rivojlanishi ikkinchisining shakllanishiga xizmat qiladi. Shu bois ta'lim muassasalarida o'quvchilarning ijtimoiy tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash, jamoaviy faoliyatni tashkil etish hamda liderlik kompetensiyalarini rivojlantiruvchi dasturlarni keng joriy etish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Erik Erikson. Identity: Youth and Crisis. New York: W. W. Norton & Company, 1968.
2. Lev Vygotsky. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
3. David Myers. Social Psychology. New York: McGraw-Hill Education, 2013.
4. Robert Baron, Don Byrne. Social Psychology. Boston: Pearson Education, 2004.
5. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2010.

⁷ Eagly A.H., Karau S.J. Role Congruity Theory of Prejudice Toward Female Leaders // Psychological Review. – 2002. – Vol. 109(3). – P. 573–598.